

JURNAL

PENTRU PERSOANELE ȘTIINȚELOR ÎN NATURĂ ȘI EXACTE, ÎN TOATE CLASELE

Pedigeatș

BCU Cluj / Central University Library Cluj

de

PROFESOR DOCTOR IULIUS BARASH.

N° 3.

(Anul al patrulea)

București

22 Ianuarie, 1859.

Comprimere: Istoria pământului. — Arborile palmiere. — Plantele Orchidee.

Istoria pământului.

(Țurmare.)

Daка adăpăm toate împрежуріле че ni se înфудішоазъ аșupra пământului și care sânt în stare a ne да o idee аșupra istoriei residenței omenșii, adică a глобьлї пământескѣ, маї-чїї noastre обштелї; о съ ажуремъ ла зрмъ-торьлѣ таьлоѣ историкѣ алл формационей пământului.

Kindă a înченстѣ пământul a se șка, prin țurmare, кожа са че маї nainte a fost моале, înченіндѣ a se інтри și a se рчи не kindă în сіпьлѣ пământului тоіѣ n'a înчетатѣ țурьзрареа газелорѣ (абьрілорѣ fierbінтлорї), атнчї форьлѣ чентралѣ ridikindă газри, а prodșș есплосіанї (свзкнїтри) грозаве, ridikindă în мьлте локьри кожа пământului, care a fostă атнчеа інкѣ сь-

pire, și аша s'аș fькстѣ мьндїї иігантичї карїї аконере акьм пământul nostru. Атнчї, pentru інтіашї датѣ а ешїѣ о neperșlapitate аșupra сь-прафедїї пământului; în мьндїї și вѣї s'аș імьтрь-цїтѣ пământul nostru; аша și емїсфера десуре амїазьзи s'a кьфьндатѣ інт'о маре парте, не kindă емїсфера десуре мїазь noante s'a ridikatѣ din океанѣ. De ачеа, гьсімѣ акьм чеа маї маре парте а континентлї (свзкьлї) în емїсфера десуре nordѣ, не kindă în емїсфера meridională domnește океанлѣ челѣ маре аșupra континентлї. Импрежурь кѣ формареа мьндїлорѣ, аș е-шїтѣ мьри, лакьри și рїзрїле челе маї марї, care кьргѣ акьм не пământul nostru, ка нїмте

Арборіле палміере.

О deosebitz atragere a trasă totă-d'азна не омѣл кѣре ачесте арборі. Кеарѣ пої, локвиторіи дѣрипорѣ нордиче, кѣре п'амѣ въззѣл нічі о датз хнѣ палміерѣ, не simțimѣ апраші к'о simpatie неспѣзз кѣрѣ дѣриле палміеріпорѣ kindѣ ȳitimѣ descrierea ачесторѣ рѣиѣни іп онѣриле воіаѣиоріпорѣ. De ші іп Ехрона, маї кѣ сеамз іп нордѣлѣ Ехронеї, еsіstz „пѣдѣрї вірѣине“ адекз кѣре п'аѣ въззѣл інкѣ тонорѣ; кѣ тоате ачестеа kindѣ се ворѣеште de „пѣдѣрї вірѣине“ се ін-целече пѣдѣриле сѣдѣлѣ Америкеї хнде еsіstz

пѣдѣрї dese imense, кѣ арборі d'о іпѣлѣиме ші d'о grosime imensz; аної neste ачешті арборі ȳirantȳi, се sѣе палміеріле, паркѣ niște гре-nadipї іптр'хнѣ баталіонѣ d'infanterie, сѣѣ сѣ зї-чешѣ маї віне, паркѣ о пѣдѣре аfлїндѣ-se пѣзз neste о алтѣ пѣдѣре. Аsemenea пѣдѣрї, зїче хнѣ воіаѣиорѣ, sїntѣ аdevѣrate temple d'adora-ȳiunea креаторѣлѣ; іnima омѣлѣ се іпалѣз ші се хмнле de simȳirea сѣлїмѣлѣ ші а іnfinite-лѣ, въззїндѣ ачесте креаѣиїні admirabile ші ма-жестоасе але пернѣлѣ vegetalѣ!

Палміерѣлѣ кѣре дѣ Sago (Sagus Rumphii.)

Дарѣ este ші о алтѣ каззѣ кѣре не фаче кѣ ізвїтѣ палміеріле іптр'атїта; asta este motї-вѣлѣ кѣ палміеріле ераѣ челе d'їntїїѣ кѣре аѣ нѣрїтїѣ не омѣ. Еле ераѣ паркѣ лантеле ешїтѣ дїн sїнѣлѣ пѣмїнтѣлѣ ла інченѣлѣлѣ апарїѣї-неї ѣенѣлѣ хманѣ ахнра пѣмїнтѣлѣ, supе а нѣрї ачештї fїѣ ізвїтѣ аfлїндѣ-se інкѣ іп леаг-нѣлѣ сѣѣ. Нѣмаї палміеріле ші арборѣлѣ Pi-

sang (Musa, Bananier) аѣ нѣлѣлѣ сѣ fie чеї d'їn-tїїѣ арборі кѣре аѣ прокѣрѣтѣ омѣлѣ нѣрїпїн-лѣлѣ сѣѣ de тоате зїлеле; кѣчї атнчї арта арпї-кѣлѣрї d'а scoate ппїн мѣнка дїн пѣмїнтѣ, іер-вѣрї нѣрїтїве (череалие), п'а еsїстѣлѣ інкѣ. Na-тѣра віне-лѣкѣтоаре, а інесїпатѣ ачесте доѣ plante к'о форѣз репродѣтївѣ еstraordınarѣ, кѣре ле фаче кѣ sїntѣ каѣабїле а се імѣлї de sine фѣрѣ

niči zně ажлорѣ d'omě. Дакъ воиѣ нѣми кк библиа, чеа d'intliš локзинѣ а ошлѣи не пѣ- мѣнѣ, кк нѣмѣа де Парадисѣ (раиѣ), атнѣи слѣтемѣ сѣлиѣ а не ѣмаѣна кк пѣлѣмѣрѣе ераѣ чѣле маѣ сѣрѣмоѣсе орнѣменте кѣре аѣ ѣнѣсѣрѣ- сеѣатѣ ачѣастѣ гѣрѣдинѣ зѣеа-кѣ ми кѣре а нѣ- трѣиѣ не Адамѣ ми Ева, кѣре нѣ се гѣндеаѣ ниѣи де кѣмѣ ла нѣмѣка; кѣчи библиа не зѣче кк Адам дорѣеа мѣлѣи ми Ева неѣрѣчеа зѣоа ѣн конѣр- сѣдѣиѣи кк шеарпѣле.

Фѣрѣчиѣ секоѣлѣ кѣндѣ бѣрѣвѣиѣ дорѣмѣ, фемѣл неѣрѣкѣ зѣле кк конѣрѣсѣдѣиѣи пѣлѣкѣте, не кѣндѣ пѣлѣнеа кѣрѣте дѣн сѣне не арѣборѣ, ми кѣроѣторѣи ми чѣзмарѣи нѣ чѣрѣ пѣлата неѣтрѣ хѣине ми чѣзме; кѣчи ошлѣ поарѣтѣ жѣнѣорма ѣн чеа маѣ еѣтѣнѣ ми пѣлѣрѣлѣ, адекѣ неѣлеа гѣоалѣ ми ниѣи н'аѣ трѣвѣзинѣ де поѣлѣиѣе кѣ сѣ'ѣ пѣзѣаскѣ де хоѣѣ, кѣчи хоѣѣи н'аѣ че сѣ'ѣ сѣре!

Дарѣ ми еѣсѣлѣнѣа ноаѣтрѣ конѣлѣкатѣ d'a- кѣмѣ, слѣреа ноаѣтрѣ соѣиалѣ актѣалѣ, еѣте нѣмаѣ о конѣнѣзѣдѣиѣне дѣсѣолатѣ а ачѣестѣи слѣрѣи пѣ- мѣтѣе д'атнѣиѣ. Еѣсѣлѣнѣа модернѣ, кѣ сѣ'ѣ зѣ- чѣмѣ аша, еѣте алѣкѣтѣилѣ не еѣсѣлѣнѣа антѣкѣ а оаменѣлорѣ пѣмѣтѣилѣи кѣре а фѣстѣ сѣсѣпѣнѣсте пѣрѣн пѣлѣмѣрѣе; аша дарѣ, слѣтемѣ ми ноѣ дѣторѣи пѣлѣ- мѣрѣлорѣ еѣсѣлѣнѣа де кѣре не бѣкѣрѣмѣ аѣлѣзѣи. Поате дарѣ кк сѣмпѣтѣиѣа ноаѣтрѣ не пѣлѣмѣрѣе еѣте ми о рѣкѣнѣошѣлѣнѣ инѣстѣктѣилѣ неѣтрѣ ачѣестѣ пѣланѣте кѣре не а дѣрѣсѣтѣ еѣсѣлѣнѣнѣ; ѣнѣомаѣ кѣ ми конѣлѣ ѣн мѣнѣстѣлѣ кѣндѣ е нѣскѣт, пѣрѣн ѣнѣстѣкт се сѣмѣте атѣрасѣ кѣтрѣ сѣнѣлѣ мѣмѣи салѣ шѣлѣндѣ кк d'акоѣо еаѣшѣ спѣранѣа еѣсѣлѣнѣгѣи салѣ.

Аѣтѣ-фѣлѣ се ѣмпѣреснѣ мѣлѣте ѣмпѣрѣиѣрѣрѣи спѣре а фѣче кѣ сѣ'ѣ ѣзѣмѣмѣ пѣлѣмѣрѣиѣ ми кк сѣмпѣтѣиѣа ми дѣрѣнѣгѣле ноаѣтрѣ сѣнѣлѣ атѣрасѣ кѣ- трѣ пѣлѣрѣеа ачѣестѣорѣ арѣборѣ иѣеѣлѣлѣ.

Аша се еспѣлѣкѣ фѣноменѣлѣ кк сѣмпѣмѣмѣ атѣрасѣ ѣдеѣреа ми дѣрѣнѣа ноаѣтрѣ кѣтрѣ пѣлѣ- мѣрѣи; кѣтрѣ ачѣешѣи арѣборѣ мажѣстѣошѣи кѣре рѣдѣкѣ кѣпѣтелѣе лѣрѣѣ неѣсте чѣѣ-лѣлѣѣи, кѣре пѣрѣ- зѣнтѣ ѣн' ѣнѣлѣгѣишѣреа лѣрѣѣ о ѣмаѣнѣнѣ аша де сѣрѣмоаѣшѣ ми де сѣлѣлѣмѣ. Дакѣ зѣсѣлѣлѣлѣ ѣлѣмѣѣи а консѣкрѣлѣ кк нѣмѣрѣеа де рѣѣе, ачѣеа че еѣте сѣлѣлѣмѣ ми мѣтрѣѣѣ, нѣлѣтемѣ кк дѣрѣнтѣ кѣлѣнтѣ сѣ'ѣ нѣмѣмѣ пѣлѣмѣрѣлѣ «рѣѣеѣе пѣланѣтелѣрѣѣ.»

Сѣлѣрѣе ми ѣналѣтѣ кѣ о сѣрѣмоаѣшѣ «sylphide» ѣн Мѣтоѣлѣиѣеа Елѣнѣтѣ, еѣте знѣ пѣлѣмѣрѣѣ; не кѣндѣ трѣнѣкѣлѣлѣ сѣлѣ еѣте ѣннѣзѣнѣтрѣ жѣмпѣлѣтѣ к'о

modѣлѣтѣ delѣкатѣ. Ла мѣиѣ дѣнѣрѣтрѣрѣи (ѣнѣрѣвалѣе) се аѣлѣтѣ не трѣнѣкѣлѣ кѣлѣ 4 саѣ 6 фѣи кѣре лѣ ѣнѣонѣѣорѣѣ. Тотѣ трѣнѣкѣлѣлѣ арѣ ачѣеаѣнѣлѣ гѣрѣсѣмѣе сѣсѣлѣ кѣ жѣсѣлѣ (нѣ кѣ арѣборѣеа ноаѣтрѣ кѣре сѣнѣлѣ сѣсѣлѣ маѣ сѣлѣрѣе де кѣлѣ жѣсѣлѣ); ачѣеаѣтѣ лѣ дѣ апарѣнѣа жѣнѣи сѣлѣнѣ ѣрѣанѣтѣкѣлѣ, аноѣи ѣмпѣрѣиѣсѣрѣ- рѣеа кк бѣрѣлѣлѣ ачѣестѣи сѣлѣнѣ еѣте ѣнѣонѣѣсѣрѣатѣ кѣ d'o кѣроаѣнѣтѣ де 200-300 фѣи ми d'o мѣлѣ- гѣмѣе де фѣлѣрѣи сѣнѣдѣ ѣн гѣрѣне; ачѣеаѣтѣ, зѣчѣмѣлѣ, дѣ пѣлѣмѣрѣлѣлѣ кк тотѣлѣлѣ апарѣнѣа жѣнѣи сѣлѣнѣ к'о кѣроаѣнѣтѣ ми еѣте ѣоарѣте пѣрѣбѣлѣлѣ кк пѣлѣ- мѣрѣиѣ дѣн Елѣада а сѣрѣвѣтѣ арѣхѣтѣкѣѣлѣрѣѣ елѣнѣ. дѣрѣнтѣ модѣлѣлѣлѣ неѣтрѣ сѣрѣмошѣи сѣлѣнѣи аѣ лѣрѣѣ кѣре аѣ жѣкѣатѣ жѣнѣ рѣоѣлѣ аша де мѣре ѣн арѣхѣ- тѣкѣтѣра антѣкѣтѣ. Дарѣ ла чеа маѣ мѣре пѣрѣфѣкѣ- ѣиѣне ѣн пѣрѣвѣнѣа ачѣеаѣтѣ, а ажѣнѣсѣлѣ трѣнѣкѣлѣлѣ пѣлѣмѣрѣлѣлѣ дѣн спѣѣа Cocos (Cocos coccifera, Cocotier.)

Дарѣ ми арѣкѣрѣеа аѣкѣлѣте мажѣстѣоаѣе ѣн арѣхѣтѣкѣтѣрѣ рѣтѣкѣтѣ, ѣарѣ аѣ авѣтѣлѣ модѣлѣлѣ лѣрѣѣ ла жѣнѣи пѣлѣмѣрѣи маѣ кк сѣамѣ ла пѣлѣмѣрѣлѣлѣ дѣн спѣѣа Sago (Sagus Rumphii, ѣезѣлѣ ѣлѣрѣа.)

Ачѣестѣ арѣборѣ еѣте ачѣеаа дѣн кѣро пѣ- рѣвѣне Sago, адекѣ нѣмѣте бѣоѣи delѣкатѣи, тѣран- спѣрѣнѣлѣ ми нѣлѣрѣлѣеа кѣре се нѣжѣ ѣн чѣорѣлѣ. Аша дарѣ, ачѣестѣ арѣборѣ нѣ нѣмаѣ кк еѣте ѣоарѣте фѣлѣсѣлѣтѣрѣѣ, аноѣи еѣте ѣнѣкѣтѣ ми ѣоарѣте сѣрѣмосѣ ла ѣедеѣре, кѣчи о пѣлѣрѣе d'асѣмѣнеа арѣборѣ сѣа- мѣнѣлѣ кк чеа маѣ сѣрѣмоаѣшѣ пѣрѣдѣкѣѣиѣне арѣхѣ- тѣкѣтѣрѣѣ; арѣборѣи сѣнѣлѣ аѣнезѣлѣ ѣн ѣнѣиѣ дѣрѣнтѣ кѣре се лѣеѣ ѣнѣрѣ'жѣнѣ жѣнѣиѣ дѣрѣнтѣ. Дарѣ ѣнѣлѣ- гѣмѣеа трѣнѣкѣлѣлѣлѣ мѣрѣѣе ѣнѣрѣ'жѣнѣ модѣлѣ атѣлѣ де егѣлѣлѣ ми бѣоѣла фѣрѣмѣатѣ де сѣрѣнѣзе ѣмѣлѣ ѣнѣрѣ'a- тѣла о бѣоѣлѣ арѣтѣфѣиѣалѣ, ѣн кѣндѣ ѣлѣлѣндѣ жѣнѣ а- сѣмѣнеа гѣрѣнѣ де пѣлѣмѣрѣе, нѣ сѣ'ѣ пѣре кк ѣе- дѣмѣ жѣнѣ оѣнѣ арѣхѣтѣкѣтѣонѣкѣлѣ пѣрѣфѣктѣлѣ.

ѣнѣрѣ'адѣѣлѣрѣѣ, ошлѣлѣ н'a нѣлѣтѣлѣ сѣ'ѣ гѣзѣаскѣ ѣн рѣгѣнѣлѣ пѣланѣтѣрѣѣ о ѣмаѣнѣнѣ пѣлѣнѣ де ѣене- рѣлѣиѣне, мѣлѣрѣмѣе ми пѣбѣлѣѣе, аѣтѣ-фѣлѣ де кѣлѣ ла пѣлѣмѣрѣе; ла ачѣешѣи арѣборѣи d'ѣнѣтрѣ кѣре чѣлѣлѣ маѣ мѣкѣ (Cocotier) ажѣнѣѣ ла о ѣнѣлѣгѣмѣе де 80 пѣчѣоарѣе, не кѣндѣ аѣлѣиѣ (s. e. пѣлѣмѣрѣлѣ де чѣарѣлѣ) ажѣнѣѣ ла о мѣлѣрѣмѣе де 200 пѣчѣоарѣе ми ѣарѣ аѣлѣиѣ ажѣнѣлѣ ла ѣнѣлѣгѣмѣеа фѣлѣлѣоаѣшѣ де 300 пѣчѣоарѣе!

Конѣформѣлѣ кк ачѣеаѣтѣ мѣлѣрѣмѣе еѣсѣрѣоѣдѣнарѣѣ ми кѣлѣлѣтѣлѣлѣе дѣеѣсѣлѣте алѣ пѣланѣтелѣрѣѣ, а ѣн- зѣстѣрѣат пѣлѣрѣа пѣлѣмѣрѣлѣлѣ ми кк о ѣлѣлѣлѣлѣтѣе ми

Plantele Orchidee.

Plantele *Orchidee* sînt în Botanik, a ceea ce este cartea nămită „O mie mi zna de ponji“ în literatură. Adek întotdeauna ca în nămita carte răsîm o adnare din cele mai bizare istorii, ama răsîm la o Orchidee o adnare din cele mai bizare forme de plante. nîmte forme de flori așă de stranie (чужде) în kîlș n'arș kpede čine-va la esistînda lorș, dakș nș le arș rșsi în realitate în natșrș.

Eatș kșmș se esprimș D. K. Muller despre acesle klase de flori. „Fșntșra mi formele ačestorș flori, zîce ačestș astorș, kovșușente toate ce arș nștea imăcinăcișnea noastșrș sș'și imăcine în șpera fiinșelorș fantastice mi imăcinare. Ačeste flori sîntș toate komponșe de mease foi, darș Natșra a iștiștș sș varieazș fșntșra fișmș-kșrșia foi deosebite mi komponcișnea lorș impșeșna, în kîlș a eșitș nîmte forme inkîntștoare, estrapordinarș. Într'ačeste flori rșsimș șnele kape seamș kș șnș pantofș de damș foarte eșeranș, kș nanșișe mi șnș nodș gračiosș, saș kș floarea are kolori atșta de vie mi de ștrșlșcițoare în kîlș seamșrș kș rșvinș, zmapardș, tonasș mi altorș netpe prečioase, atșta de pape mi de estrapordine în kîlș ničî fantasia orientale ferșinte a prinčineasei în kartea «O mie mi zna noantea» nș le prezintș în kolori mai vii mi mai fantastice. Alț datș, o floare orxidee se presintș ka o insektș, kș țrișile șale întinșe șșrîndș inkoașe, inkolo. Mina botanistșrși tremșrș kîte odatș de șșrșirize mi de mișape kîndș va sș iea în mînș o șnikș de flori mi întîlnșente niște alșine, mșuște, lșkșste, saș kearș broșute mičî, saș kapete de șerpi, de voi, de maîmșe saș a șnșî kavalerș kș kaskș mi toate ačeste obiekte nș sîntș în realitate alț nimikș de kîlș flori kape aș imbrșkatș forme ștraniș a ačestorș obiekte. Ba inkș, în șșdșlș Americiș esistș o șneț de flori orxidee (*Peristeria*) kape seamșrș într'atșta k'o porșmșișț kș țrișî întinșe, în kîlș ponșîl parine o venereazș ka șimbolșlș zeetșșei amorșrși, pe kîndș kriștîniș d'akolo venereș ačeastș imăcinș ka prezentăcișnea a șpirișrși șankș.

Florișle orxidee, ori kș staș dpenș în șșșș, saș kș sîntș atșpnate în șoșș formîndș ka niște

čiorpine saș adnățrși de flori foarte plșkște. Șnele orxidee sîntș foarte podițoare; așă se rșșește într'o grșdinș în Anglișa o plantș orxidee (*Dendrobium speciosum*) kape noartș *doș mi* de flori.

Nș esistș o koloare în lșme kape nș este reprezentatș în orxidee; darș mai kș seamș se rșșește la ačeste flori în privînda kolorișorș o armonie admirabilș kape fașe kș vederea ačestorș plante este așă de plșkștș. Darș mi în parșșmșrși șșave mi delițioase sîntș borate ačeste flori. E destșlș ka sș nșmîmș aičî *Banilia* kape este mi ea șnș felș de orxidee. Darș mai în țenere, toate orxideile sîntș așă de adopante în kîlș o sinșrșrș plantș șmîle kîte odatș o florișrie întpearș kș odoarea ei.

Ačeste plante admirabile în felșrîmî de kînșrî, kșesș nșmai în klimele cele mai kalde (tropișe); akolo (mai kș seamș în Amerika tropikalș) nșdșrîle sîntș pline kș orxidee kape nș kșesș pe nșmîntș, čî șșșș pe arborî; kșčî sîntș plante parazite kape se nșkșesș pe kostșlș alțora. Nș e de deskrîșș, zîkș voiaçiorîi, grșmșșeșea șnei pîdșre virșino în șșdșlș Americiș kș arborișle șale șekșlare, kș palmierișle șale țiranlișe, în mizokkșlș kșrora sîntș atșpnate în aerș niște fiinșe bizare kape formeazș în ačeste imenze reçișni, parkș șnș plășondș žșrșvîlș kș felșrîmî de obiekte fantastice; asto sîntș felșrîmî de orxidee atșpnate șșșș pe arborî șnde kșesș.

Kșlșrșa orxideilor în klimele noastșre este kamș kostliștoare; kșčî țere o florișrie d'o temperatșrș (kșldșra) foarte inalț mi totș d'o datș șnș aerș șmidș. Kș toate ačeste, sîntș akșmș în Eșrona niște florișrii șnde kșesș mi de șneșe de orxidee; kșčî, onșerșvș șnș botanistș, sîntș akșmș kșnoskște mai șșlșe șneșe de orxidee, de kîlș era kșnoskștș șneșe de plante în țenere, nainte kș o șșț de ani.

Čine darș va sș admîre pe nșmîntș șnș paradisș de flori esotișe de felșlș țelș mai estrapordinarș, sș viziteze o florișrie de orxidee. Tokmaî atșnčî va prișene ačeaș ce zîce pelișcișnea indianișorș „Dșmneșș vrîndș a fașe o poezie, a fșkștș flori!“